

ADOPCJA

Łukasz Albański

MIĘDZYRASOWA

REFLEKSJE NAD POKREWIEŃSTWEM, RASĄ
I PRZYNALEŻNOŚCIĄ

universitas

ADOPCJA
MIĘDZYRASOWA

ADOPCJA Łukasz Albański
MIĘDZYRASOWA

REFLEKSJE NAD POKREWIEŃSTWEM, RASĄ
I PRZYNALEŻNOŚCIĄ

Kraków

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

© Copyright by Łukasz Albański and Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2018

ISBN 97883-242-3404-2
e-ISBN 97883-242-3319-9
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzenci

Prof. zw. dr hab. Zbyszko Melosik

Dr hab. Danuta Wosik-Kawala

Opracowanie redakcyjne

Barbara Turnau

Projekt okładki i stron tytułowych

Sepielak

www.universitas.com.pl

PODZIĘKOWANIA

Podziękowania i wdzięczność należą się różnym osobom. Dziękuję Recenzentom za ich cenne uwagi, które pozwoliły mi ulepszyć fragmenty książki. Słowa wdzięczności kieruję do profesora Mirosława Kowalskiego za jego życzliwość i udzielone rady. Dziękuję Rodzicom za ich wiarę we mnie, a Koleżankom i Kolegom z Instytutu dziękuję za dobre słowo. Dziękuję Wydawnictwu Universitas za współpracę przy przygotowywaniu książki do druku. Matowi i Iguni dziękuję za ich cierpliwość i wyrozumiałość, że musiałem pisać książkę (Mati – Twoje słowa, że napiszesz książkę jutro – wzruszyły mnie). Chciałem szczególnie podziękować mojej żonie Gosi za jej wsparcie (bez Twojej miłości nie przetrwałbym w trudnych chwilach).

Wstęp

Fikcyjna postać Supermana jest uważana za ikonę amerykańskiej kultury popularnej XX wieku. Jako jedyny ocalały członek swojej pozaziemskiej rasy Kal-El z planety Krypton zostaje zaadoptowany przez bezdzietną parę, która mieszka na amerykańskiej prowincji. Małżeństwo Kent nadaje mu imię Clark i wychowuje jak własnego syna. Po jakimś czasie ujawniają się jednak różnice między Clarkiem a innymi ludźmi, które objawiają się w postaci jego nadzwyczajnych mocy. Kiedy Clark dorasta, postanawia wykorzystać swoje moce dla dobra ludzkości. Z chwilą narodzin Supermana Clark jednak nie rezygnuje ze swojej ziemskiej tożsamości. Złożona kwestia tożsamościowa u adoptowanego syna Kryptonu będzie istotnym elementem narracji o Supermanie w wielu historiach z jego udziałem¹.

Postać Supermana, chociaż fikcyjna, dobrze oddaje fenomen adopcji międzyrasowej w społeczeństwie amerykańskim. Superman odzwierciedla przedstawiciela innej kultury/rasy, który zostaje zaadoptowany przez amerykańskie małżeństwo. Trzeba tutaj zauważyć, że

¹ Por. np. wydane w języku polskim *Śmierć Supermana, Ostatni syn Kryptona czy Człowiek ze stali*. W noweli graficznej *Gwóźdź* zostaje przedstawiona alternatywna historia, ukazująca, co stałoby się, gdyby samochód, którym jechali małżonkowie Kent, złapał gumę i nigdy nie zobaczyliby oni momentu rozbicia się kapsuły ratunkowej z niemowlakiem. W innej noweli graficznej *Czerwony syn* zastanawiano się, jak potoczyłyby się losy Supermana, gdyby kapsuła niosąca go na pokładzie rozbiła się na terenie Związku Radzieckiego.

Stany Zjednoczone są liderem wśród krajów o największej liczbie adopcji zagranicznych, w tym adopcji międzyrasowych. Tę pozycję zajmują od zaistnienia zjawiska adopcji zagranicznych po II wojnie światowej (Kane 1993, Selman 2009, Albański, Krywult-Albańska 2016). Postać Supermana wpisuje się w amerykańską opowieść o otwartości tego społeczeństwa na obcych, którzy po zaaklimatyzowaniu się i przyjęciu amerykańskich wartości stają się jego częścią. Adopcje zagraniczne są specyficznym typem migracji, który przyczynia się do tworzenia mitu o Ameryce jako kraju budowanym przez imigrantów.

Adopcje zagraniczne sprzyjają zaistnieniu adopcji międzyrasowych (Albański 2016). Adopcje międzyrasowe mają także swój wymiar lokalny ze względu na zwiększający się udział grup o różnym typie rasowym w populacji Stanów Zjednoczonych. Termin „adopcja międzyrasowa” odnosi się do sytuacji, w której przynależność rasowa przynajmniej jednego z rodziców jest inna od przynależności rasowej adoptowanego dziecka (Albański 2016). Adoptowane dzieci trafiają przede wszystkim do domów rodzin osób białych z klasy średniej. Różnica w cechach fenotypowych między dzieckiem a rodzicami adopcyjnymi zdradza pochodzenie dziecka przed otoczeniem i rówieśnikami już od samego początku jego pojawienia się w rodzinie adopcyjnej. Nie da się zatem tej informacji ukryć przed innymi, co może przyczynić się do przykrych sytuacji, w których odmiennosc dziecka zostaje oceniona i napiętnowana. Należy przypomnieć, że nawet Superman postrzega możliwość powrotu do osoby Clarka Kenta (który nie zwracał uwagi otoczenia) i ukrycia swojego pozaziemskiego pochodzenia jako fundamentalną wartość. W sytuacji adopcji międzyrasowej ukrycie swoich korzeni – ze względu na odmiennosc fizyczną dziecka od rodziców adopcyjnych – jest niemożliwe. Dla przeciwników adopcji międzyrasowej jest to jeden z głównych argumentów, który wykorzystują do walki o zaprzestanie tego typu adopcji. Pojawia się tutaj istotny zgrzyt w narracji o otwartości społeczeństwa amerykańskiego na Innych i ich inkluzji, ponieważ z jednej strony fundamentem mitu o Amerykanach jest ich różne pochodzenie i jednocześnie wspólny mianownik w postaci podzielanych wartości, z drugiej strony jednak podziały etniczno-rasowe w społeczeństwie amerykańskim są nadal silne, sprzyjając wyłonieniu się polityki tożsamościowej (*identity politics*) oraz upolitycznieniu kwestii pokrewieństwa i pochodzenia. W niniejszej książce starałem się wskazać, skąd biorą się rozbieżności w opiniach na temat adopcji międzyrasowej wśród jej zwolenników i przeciwników.

Należy zauważyć, że mimo zmian obyczajowości i pojawienia się różnych modeli rodziny (zwanymy alternatywnymi w stosunku do rodziny nuklearnej) społeczne postrzeganie wartości więzi krewniaczych i genetycznego dziedziczenia nie zmieniło się. Istnieją też wyraźne preferencje w definiowaniu rodziny w granicach jednego państwa narodowego, kultury i pochodzenia. Adopcje zagraniczne, szczególnie międzyrasowe, nie wpisują się w dominujące spojrzenie na rodzinę.

Celem niniejszej książki jest omówienie fenomenu adopcji międzyrasowej i ukazanie, w jaki sposób adopcja międzyrasowa burzy pewien porządek społeczny, oparty na zdroworozsądkowym rozumieniu kategorii pokrewieństwa i pochodzenia jako kategorii uniwersalnych, naturalnych i przez to trudnych do zakwestionowania. Rozważania w książce mają charakter interdyscyplinarny, ponieważ adopcja międzyrasowa sama w sobie jest zjawiskiem złożonym, które wymaga rekonstrukcji znaczeń pokrewieństwa i pochodzenia, wynikających zarówno z teorii naukowych, jak i z wiedzy potocznej oraz jej zdroworozsądkowych uzasadnień. Staram się zrozumieć, w jaki sposób uczestnicy życia społecznego postrzegają adopcję międzyrasową, skąd biorą się tak odmienne zdania na jej temat. Poza opisem zjawiska i jego wyjaśnieniem, dla badaczy społecznych istotny jest krytyczny aspekt ich badań. Jak zauważył wybitny brytyjski socjolog Anthony Giddens (1984), badania z zakresu nauk społecznych często zaprzeczają powodom, jakie ludzie podają, wyjaśniając to, co robią. Dlatego koncepcje społeczne stanowią krytykę tych powodów oraz uzasadnień konstruowanych w imię tak określonych racji. W niniejszej książce wracam zatem do refleksji nad społeczeństwem zróżnicowanym w wymiarze etniczno-rasowym w kontekście fenomenu adopcji międzyrasowej. Podobnie jak w moich artykułach naukowych (Albański 2014b, Albański 2017a), zastanawiam się nad następującymi kwestiami: czy afiliacje dobrowolne są w społeczeństwie wieloetnicznym przedkładane nad niedobrowolne? Czy wspólnota pochodzenia determinuje los jednostek? Czy *rew i historia* są dominującymi odniesieniami tożsamościowymi ponad związkami, które jednoczą ludzi o różnych korzeniach rasowych i etnicznych?

W rozdziale 1 wykorzystuję koncepcję rodzin światowych autorstwa Ulricha Becka i Elisabeth Beck-Gernsheim, którzy zwracają uwagę zarówno na fenomen miłości ponad fizycznymi granicami państw oraz symbolicznymi granicami przynależności, jak i wyłaniające się modele życia w zglobalizowanym świecie. Wskazuję na wieloznaczność rozumienia obcości i zmianę wartości dziecka z ekonomicznej

na sentymentalną. Rozdział ten jest przygotowaniem do dyskusji nad znaczeniem adopcji międzyrasowej.

Kolejne dwa rozdziały poświęcone są omówieniu kluczowych zagadnień pokrewieństwa i opieki nad dziećmi oraz przynależności rasowej. Rozdział 2 zawiera rekonstrukcję idei pokrewieństwa i pochodzenia ludzi z perspektywy biologii ewolucyjnej, genetyki zachowania i psychologii ewolucyjnej. Moim zadaniem jest wskazanie na biologiczny aspekt pokrewieństwa i pochodzenia, który jest następnie wykorzystywany do tworzenia kulturowych konstruktywów przynależności i podziałów między ludźmi. W dalszej części tego rozdziału wskazuję na kulturowe znaczenie pokrewieństwa dla opieki nad dziećmi i ich socjalizacji. Opieram się tutaj przede wszystkim na pracach z zakresu antropologii, żeby wskazać, iż pomimo biologicznych podstaw naszego gatunku istnieją różne wzory kulturowe opieki nad dziećmi, odnoszące się do społecznych znaczeń i praktyk dotyczących pokrewieństwa dziecka i jego przynależności do grupy kulturowej.

Rozdział 3 rozpoczyna się od wyjaśnienia, dlaczego wyszczególnianie typów rasowych nie ma podstaw naukowych, a rasa może być rozumiana jedynie jako fenomen społeczny. Mimo dowodów pochodzących z nauk przyrodniczych (przede wszystkim genetyki) na nieuzasadnione wykorzystanie klasyfikacji człowieka pod kątem odmiennych typów rasowych, wciąż pojawiają się próby nadania rasie waloru naukowości i zobiektywizowania jej jako prawidłowości w wyjaśnianiu genetycznych uwarunkowań zdolności poznawczych (np. w badaniach nad inteligencją). Inny interesujący aspekt stanowi dyskusja, dlaczego przynależność rasowa jest traktowana jako esencjalna własność ludzi. W tym rozdziale, poza wspomnianym wyjaśnieniem, dlaczego klasyfikacja na typy rasowe nie ma uzasadnienia w systematyce i opisie gatunku *homo sapiens*, wskazuję na kulturowe znaczenie odrębności rasowej. Omawiam rasę jako konstrukt społeczny w oparciu o przykłady z historii stosunków etniczno-rasowych w Stanach Zjednoczonych. Przedstawiam założenie o neutralności rasowej i wskazuję na jej prawne i socjologiczne znaczenia. Wykorzystuję ponadto badania z zakresu psychologii poznawczej i rozwojowej, żeby poszerzyć dyskusję o neutralności rasowej o aspekt dotyczący dziecka i jego skłonności do dostrzegania różnic rasowych. Oba rozdziały są ważne dla zrozumienia, dlaczego kwestie pokrewieństwa i odmienności rasowej są tak silnie eksponowane w przypadku adopcji międzyrasowej.

Rozdział 4, oprócz historii adopcji zagranicznej i międzyrasowej w Stanach Zjednoczonych, zawiera odniesienia do ważnych zagad-

nień związanych z adopcją międzyrasową i zagraniczną, takich jak ubóstwo, sprawiedliwość rasowa, wielokulturowość i prawa mniejszości oraz prawa dziecka. W kontekście praw adoptowanego dziecka i obrony jego perspektywy omawiana jest konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego (tzw. konwencja haska).

Rozdział 5 jest przeglądem zagadnień związanych z adopcją międzyrasową i zagraniczną. W części pierwszej tego rozdziału skupiam się na omówieniu adopcji zagranicznej w kontekście realizacji potrzeb dziecka, w części drugiej omawiam kwestie związane z wychowaniem dziecka i kompetencjami rodziców adopcyjnych. Dużo uwagi poświęcam zagadnieniu nabywania tożsamości rasowej oraz akulturacji dziecka w rodzinie adopcyjnej.

Rozdziały 6 i 7 zawierają wyniki badań przeprowadzonych przez autora. Rozdział 6 jest poświęcony ilościowej analizie zjawiska adopcji zagranicznej na przykładzie Stanów Zjednoczonych. Za jej pomocą pokazuję, w jaki sposób motywacje kandydatów na rodziców adopcyjnych są widoczne w strumieniu adopcyjnym z głównych krajów wysyłających. Wskazuję także uwarunkowania strumienia adopcyjnego do Stanów Zjednoczonych. W rozdziale 7 wykorzystuję analizę jakościową blogów prowadzonych przez matki adopcyjne. Pokazuję, w jaki sposób matki adopcyjne konstruują znaczenia adopcji, rodziny i macierzyństwa w przypadku zagranicznej adopcji międzyrasowej. Rozdziały 6 i 7 mają dostarczyć odpowiedzi na pytania, skąd bierze się motywacja u kandydatów na rodziców adopcyjnych i w jaki sposób opisują oni swoje doświadczenie rodzicielstwa.

W zakończeniu znajduje się podsumowanie argumentów zarówno przeciwko adopcji międzyrasowej, jak i popierających ją, które to argumenty pojawiają się w dyskusji między jej przeciwnikami i zwolennikami.

Mam nadzieję, że Czytelnik znajdzie w książce inspirujący materiał do dyskusji nad znaczeniem zróżnicowania rasowo-etnicznego i wynikających z niego podziałów we współczesnym świecie.

Adopcja, miłość rodzicielska i rodziny światowe

1.1. Rodzicielstwo na odległość: adopcja międzynarodowa

W książce *Das ganz normale Chaos der Liebe* (1990) Ulrich Beck i Elisabeth Beck-Gernsheim przyglądali się niespokojnej naturze relacji osobistych, małżeństw i wzorów życia na tle gwałtownych przemian zachodzących w świecie. Ich zdaniem indywidualizacja² połączona z ideą romantycznej miłości miała znaczący wpływ na sposób rozumienia współczesnego życia w rodzinie i różnorodności jego form. Posiadanie u swojego boku osoby (osób), którą można obdarzyć miłością, jest równoznaczne z pragnieniem odnalezienia siebie oraz pokrewieństwa myśli i ciała z innymi w przytłaczającym, zmiennym i bezosobowym świecie. Skutki bywają jednak różne, ponieważ z jednej strony miłość decyduje o wejściu w związek i założeniu rodziny, z drugiej – jej brak jest często przyczyną rozwodów, porzucenia i nieszczęścia w rodzinie.

W kolejnej wspólnej książce *Miłość na odległość* (2013) Beck i Beck-Gernsheim postanowili rozwinąć swoją koncepcję, koncentrując się na

² Proces, w ramach którego zostaje podkreślone znaczenie jednostki, wolnej od narzuconych więzi grupowych, obdarzonej godnością i prawami jako istoty ludzkiej i obywatela, decydującej samodzielnie o kształcie swojej biografii, wybierającej spośród różnorodności dostępnych wzorów życia i kariery oraz ponoszącej odpowiedzialność za swoje sukcesy i porażki.

związkach na odległość i tzw. rodzinach światowych. Jak zauważyli, „żyjemy w świecie, w którym ten ukochany jest często daleko, a ktoś daleki nierzadko bywa tym najbliższym” (Beck, Beck-Gernsheim 2013: 12). Zaproponowali (2013: 13) wyróżnienie rodzin światowych na tle innych form życia rodzinnego, ponieważ uważają, że rodziny światowe często wychodzą poza schemat rodziny jednonarodowej, której członkowie posługują się jednym językiem, mają to samo obywatelstwo, żyją w jednym kraju i mieszkają w jednym gospodarstwie domowym. Nie należy także utożsamiać rodzin światowych z rodziną wielokulturową, charakterystyczną dla krajów o bogatej historii imigracji. Według nich (2013: 13) rodziny światowe tworzą „nowego typu kombinację bliskości i odległości, a także równości i nierówności przekraczających kraje i kontynenty (...). W nich ścierają się różnice języków, różnice przeszłości, różnice porządków politycznych i prawnych”. Autorzy konsekwentnie używają liczby mnogiej – „rodziny światowe” zamiast „rodzina światowa” – ponieważ, po pierwsze, chcą w swoich rozważaniach nad badanym zjawiskiem wyjść poza obowiązujący w socjologicznych koncepcjach rodziny i intymności uniwersalizm, opisujący globalne przemiany przede wszystkim w oparciu o obserwacje dotyczące społeczeństw euroamerykańskich. Po drugie, uznają to za bezpieczniejsze rozwiązanie w obliczu wielości form miłości i życia rodzinnego w perspektywie globalnej, także dlatego, że – po trzecie – ich rozważania teoretyczne mają w większym stopniu charakter diagnozy niż uogólnienia i propozycji uniwersalnej zasady wyjaśniającej społeczne życie i działania jednostek (Beck, Beck-Gernsheim 2013: 13–14, 20).

Szeroki i inkluzywny charakter definicji rodzin światowych sprzyja włączeniu w jej zakres adopcji międzynarodowej i jej szczególnej odmiany, jaką jest adopcja międzyrasowa. Dalsze rozważania będą poświęcone tej kwestii. Rodzina jest obecnie postrzegana przez pryzmat wyborów jednostek, które to wybory mają swoje odzwierciedlenie w modelu życia rodzinnego. Wielu badaczy adopcji międzynarodowych zwraca uwagę na znaczenie ich przemiany – od modelu, w którym poszukiwano rodziny dla dziecka, do modelu, w którym to kandydaci na rodziców adopcyjnych aktywnie poszukują dziecka (Altstein, Simon 1991, Lovelock 2000, Albański, Krywult-Albańska 2016). Wcześniejszy model definiował adopcję międzynarodową przede wszystkim jako formę pomocy humanitarnej dla osieroconych dzieci. Obecnie dominuje spojrzenie na adopcję międzynarodową jako strategię budowania rodziny. Adopcja zagraniczna daje zazwyczaj większe możliwo-

ści realizowania modeli związku i rodziny niż adopcja krajowa³. Pomimo prób prawnej regulacji adopcji międzynarodowej, wciąż jest ona bardziej podatna na rynkowe prawo popytu i podaży niż adopcja krajowa, co umożliwi osobom posiadającym odpowiednie zasoby na wybór i realizację swojego marzenia o adoptowanym dziecku. Stąd krytyka adopcji międzynarodowych i jej porównanie do handlu ludźmi (Graff 2008). Wydaje się jednak, że pomimo oskarżeń zdecydowana większość par adoptujących dziecko za granicą wpisuje się w normalne ramy heteroseksualnego małżeństwa spełniającego wymagania niezbędne do stworzenia dziecku rodziny⁴.

Beck i Beck-Gernsheim (2013: 21) uważają, że w rodzinach światowych znajdują odzwierciedlenie sprzeczności współczesnego świata. Do najważniejszych z nich zakwalifikowali istniejące globalne nierówności między krajami rozwijającymi się i rozwiniętymi, będące dziedzictwem kolonialnej przeszłości. Granice globalnej nierówności dzielą także rodziny adopcyjne. Dzieci, które trafiają do międzynarodowego systemu adopcyjnego, pochodzą z krajów rozwijających się, podczas gdy rodzice adopcyjni są z krajów wysoko rozwiniętych. Opozycja biedny – bogaty tworzy podstawowe ramy interpretacyjne zjawiska (Albański, Albańska-Krywult 2016). Krytycy adopcji międzynarodowych wskazaną różnicę między bogatymi a biednymi widzą przez pryzmat uprzywilejowania jednych i niedostatku drugich, co sprzyja traktowaniu krajów rozwijających się jako podrzędnych w tej relacji (Quiroz 2007). Zaistnienie odmienności rasowej przy adopcji daje jej przeciwnikom dodatkową amunicję w postaci odwołań do historii imperializmu, niewolnictwa i rasizmu, które są wykorzystywane, żeby przedstawić adopcję międzynarodową jako formę tworzenia postkolonialnej zależności między krajami rozwijającymi się i rozwiniętymi (Albański 2016). Niezależnie od oskarżeń, dostępne statystyki pokazują, że istnieje zależność między miejscem pochodzenia dziecka a kierunkiem adopcji.

³ Zwiększają się szanse adopcji przez osoby samotne i o orientacji homoseksualnej (zob. Goldberg, Smith 2016).

⁴ Po szaleństwie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy adopcje międzynarodowe były napędzane przez popyt na dzieci przy minimalnym zabezpieczeniu ich praw, wiele państw wprowadziło regulacje prawne, które dość precyzyjnie określają wymagania względem kandydatów na rodziców adopcyjnych (Albański, Albańska-Krywult 2016). Zmieniły się także priorytety dotyczące samej adopcji zagranicznej, która jest obecnie postrzegana jako ostatnia możliwość zapewnienia dziecku formy rodzinnego wychowania po wyczerpaniu innych możliwości w kraju pochodzenia dziecka (zob. rozdziały 4 i 5).

Zdecydowanie najwięcej przypadków adopcji międzynarodowych, jeśli chodzi o kraje wysyłające, w dekadzie 2003–2013 dotyczyło krajów azjatyckich (Chiny są liderem wśród krajów wysyłających, oprócz Chin w pierwszej dziesiątce są jeszcze trzy kraje z Azji: Korea Południowa, Wietnam i Indie). Ważną pozycję w międzynarodowym systemie adopcji odgrywała Europa Wschodnia, a przede wszystkim dwa kraje: Rosja i Ukraina. Jednak udział adopcji z Europy Wschodniej w strukturze międzynarodowych adopcji sukcesywnie malał, podobnie jak udział adopcji z Ameryki Południowej i Środkowej. Mimo ogólnej tendencji do zmniejszania się liczby międzynarodowych adopcji Afryka odnotowała wzrost udziału w ogólnej strukturze adopcji w 2013 roku. Wśród krajów afrykańskich można wyróżnić niekwestionowanego lidera – Etiopię, skąd pochodziła prawie połowa (46%) wszystkich adopcji z Afryki (tabela 1).

Tabela 1. Miejsce pochodzenia dzieci oddanych do adopcji międzynarodowej, dane z lat 2003 i 2013

	2003	%	2013	%
Afryka	4450	10,7	2344	17,7
Europa Wschodnia	13 189	31,6	3777	28,6
Azja	17 608	42,1	5566	42,0
Ameryka Środkowa i Południowa	6457	15,6	1549	11,7
Razem	41 704	100,0	13 236	100,0

Źródło: Albański, Krywult-Albańska 2016: 375.

Głównymi krajami docelowymi adopcji międzynarodowych są Ameryka Północna i Europa Zachodnia. Międzynarodowe adopcje do Australii i Oceanii stanowiły jedynie 0,01% wszystkich międzynarodowych adopcji w 2013 roku (tabela 2).

W epoce globalizacji ludzie z krajów zamożnych podróżują do biedniejszych regionów świata, żeby nabyć określone dobra i skorzystać z oferowanych tam usług. Bardzo popularne są zwłaszcza usługi medyczne (Carney 2011), a ich specyficzną gałęzią są usługi związane z leczeniem niepłodności, w ramach których bezdzielnym parom oferowana jest możliwość narodzin ich dziecka⁵. Zanim rozwinął się mię-

⁵ Niektórzy badacze (np. Ulrich Beck) nazywają je po prostu „turystyką za dziec-

Tabela 2. Główne kierunki adopcji dzieci, dane z lat 2003 i 2013

	2003	%	2013	%
Ameryka Północna	23 783	61,00	8336	55,00
Europa	14 829	39,98	6746	44,99
Australia i Oceania	551	0,02	151	0,01
Razem	39 163	100,00	15 233	100,00

Źródło: Albański, Krywult-Albańska 2016: 375.

dzynarodowy rynek usług medycznych związanych z niepłodnością, adopcje międzynarodowe stanowiły główną szansę dla bezdzietnych par ze społeczeństw euroamerykańskich⁶. Pary o bardziej konserwatywnych poglądach wciąż postrzegają adopcję jako etyczną formę spełnienia pragnienia posiadania dziecka⁷. Podobnie jak w przypadku adopcji międzynarodowej, zglobalizowane usługi oferowane przez matki zastępcze wywołują spór między tymi, którzy dostrzegają tutaj przede wszystkim siłę pieniądza, luki normatywne i niesprawiedliwość społeczną, polegającą na wykorzystaniu trudnej sytuacji kobiet z mniej zamożnych krajów, a tymi, którzy widzą w nich realizację pragnienia posiadania dziecka, jaką umożliwiał zglobalizowany świat.

Badacze społeczni mówią o kobiecej twarzy globalizacji, ponieważ to właśnie kobiety przeważają wśród globalnych migrantów ze względu na luki w systemie opieki wielu rozwiniętych społeczeństw (Parreñas 2001). Miłość i troska stają się towarami, które są poszukiwane w zglobalizowanym świecie usług rodzinnych (Ehrenreich, Hochschild 2004). Kobiety odgrywają także główną rolę w rodzinach światowych (Beck, Beck-Gernsheim 2013). Pragnienie posiadania dziecka jest postrzegane jako najważniejsza motywacja do adopcji dziecka, zdecydowanie silniejsza u kobiet⁸. Adopcja międzynarodowa to szczególny przypadek związku między niespokrewnionymi ze sobą kobietą i dzieckiem po-

kiem”, ponieważ chodzi tutaj o możliwość posiadania dziecka poprzez interwencję medyczną i podział pracy (dawczyni komórek jajowych, surogatki, matki społeczne).

⁶ Należy zwrócić uwagę, że wciąż brak jest międzynarodowych przepisów, które regulowałyby rynek leczenia niepłodności. Podobna sytuacja dotyczyła wcześniej adopcji międzynarodowych (zob. rozdział 4).

⁷ Więcej na ten temat w rozdziale 6.

⁸ Błogi poświęcone adopcji prowadzą przede wszystkim kobiety. Autorki wskazują na siebie jako na inicjatorki pomysłu adopcji dziecka. Niektóre wspominają o negocjacjach w tej sprawie z mężem (zob. rozdział 7).

nad granicami krajów. Wiele kobiet rozwija w sobie uczucia matczyne do dziecka w trakcie procesu adopcji. Miłość na odległość do niespokrewnionego dziecka jest istotnym tematem poruszonym na blogach prowadzonych przez matki adopcyjne, co opisano w rozdziale 7.

Jednak najważniejszą cechą rodzin światowych, zdaniem Becka i Beck-Gernsheim (2013: 31), są „trwałe egzystencjalne związki z «inną» kulturą pochodzenia, ponad granicami krajów bądź kontynentów”. W innym miejscu książki autorzy stwierdzili, że „miłość i rodzina tracą swe przywiązanie do jednego miejsca i szukają szczęścia w różnorodności; powstaje w ten sposób miłość na odległość geograficzną, a także miłość na kulturowy dystans (...); właśnie w globalnie odległym Innym wabią nas nowe możliwości miłości. Miłości rosną skrzydła” (Beck, Beck-Gernsheim 2013: 236). W przypadku adopcji międzynarodowej powstają egzystencjalne związki rodzinne ponad granicami narodowymi oraz podziałami rasowymi i etnicznymi. Można zaryzykować stwierdzenie, że użyty przez Becka i Beck-Gernsheim argument, iż „właśnie w globalnie odległym Innym wabią nas nowe możliwości miłości”, wskazuje, co jest przedmiotem największych kontrowersji wokół adopcji międzynarodowych, a w szczególności adopcji międzyrasowych. Czy miłość rodzicielska jest ślepa na brak pokrewieństwa z dzieckiem, na jego odmienność fizyczną i kulturową (Albański 2014b)? Należy zauważyć, że mimo podobieństwa typowej rodziny adopcyjnej (małżeństwo o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym) do modelu rodziny nuklearnej (wciąż dominującego wzoru życia rodzinnego w kręgu kultury euroamerykańskiej) adopcje międzynarodowe i międzyrasowe są postrzegane w opozycji do istniejących wyobrażeń rodziny (w tym rodziny, którą określa się eufemistycznie mianem „wielokulturowej”, na przykład założonej przez migrantów lub pary mieszane) (Albański 2017a: 88–89). Bariery pokrewieństwa i pochodzenia rasowo-etnicznego w rodzinie adopcyjnej są trudne dla zaakceptowania przez większość, nawet przy istniejącej różnorodności form życia rodzinnego we współczesnym świecie.

Jedną z dominujących narracji o adopcji międzynarodowej (oprócz pragnienia dziecka przez rodziców adopcyjnych) jest solidarność z globalnym Innym. Można przytoczyć tutaj stwierdzenie Becka i Beck-Gernsheim (2013: 241), że „globalne nierówności zyskują twarze i imiona” jako oddające doświadczenie rodziców adopcyjnych. W epoce globalizacji obrazy Innego są dostępne za pośrednictwem mediów. Niektóre z nich stały się motywacją do podjęcia starań o adopcję mię-

dzynarodową⁹. Komunikacja ponad granicami państw narodowych sprzyja ruchom migracyjnym, w tym także adopcjom. Dzięki niej i ob-razom, jakimi posługują się media, sprzeczności świata i jego nierów-ności wychodzą na jaw (Appadurai 1990). Pomimo pewnej wiedzy o problemach społecznych w kraju pochodzenia dzieci, przyjazd i spo-tkanie z konkretnymi osobami, zobaczenie twarzy dzieci i poznanie ich imion są dla kandydatów na rodziców adopcyjnych wstrząsającym doświadczeniem, w którym do głosu dochodzi świadomość przepaści między dwoma światami¹⁰.

Jeszcze w trakcie procesu adopcji kandydaci na rodziców adop-cyjnych mogą przekonać się o istniejących różnicach kulturowych w różnych porządkach społecznych i politycznych. Konfrontacja z nimi pociąga za sobą zazwyczaj refleksję nad zróżnicowaniem i odmien-nością ludzi. Z chwilą gdy adoptowane dziecko pojawia się w ich rodzinie, rodzice adopcyjni muszą podjąć trud refleksyjnych negocjacji¹¹ doty-czących wychowania dziecka. Dostępne kulturowe modele wychowa-nia dziecka opierają się przecież na założeniach pokrewieństwa i wspól-nego pochodzenia, których to założeń nie będą oni w stanie spełnić. Jak zauważyli Beck i Beck-Gernsheim (2013: 34), rozumienie rodzin światowych nie może skupić się jedynie na tym, co jest nowe w życiu rodzinnym, ale musi nawiązywać do napięcia między obowiązującymi wyobrażeniami życia rodzinnego a sprzecznościami wynikającymi z sytuacji rodzin światowych. Wymaga to kontekstualnego podejścia do rodzin światowych. Ta sama strategia wydaje się słuszna dla uchwy-cenia znaczenia zjawiska adopcji międzynarodowej i międzyrasowej.

1.2. Wieloznaczność obcości

Socjologiczna kategoria *obcego* stała się niezwykle popularna w ba-daniach społecznych¹². Wydaje się, że przyczyną jest m.in. fakt, iż na-

⁹ Na przykład wstrząsające obrazy osieroconych dzieci w Rumunii w latach dzie-więćdziesiątych XX wieku albo dokumentalny film *The Dying Rooms* (1995) poka-zujący przerażające warunki w chińskich sierocińcach.

¹⁰ Ten moment jest obecny w opisach na blogach matek adopcyjnych (zob. roz-dział 7).

¹¹ Refleksyjność oznacza, że ludzie wykorzystują nabytą wiedzę i interpretują własne działania i działania innych, żeby podjąć decyzję lub zmienić swój sposób postępowania.

¹² Należy przypomnieć, że badania nad swojskością i obcością mają swoją bogatą